

1. melléklet a 114/2013. (IV. 16.) Korm. rendelethez

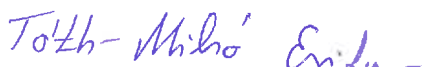
Javaslat az

ÉRSEKCSANÁDI NÉPVISELET

települési értéktárba történő felvételéhez

Készítette:

Tóth-Mihó Erika

Érsekcsanád 2017. július 28.

I.

A JAVASLATTEVŐ ADATAI

1. A javaslatot benyújtó szervezet neve: **Bazsarózsa Néptánc Egyesület**
2. A javaslatot benyújtó személy vagy a kapcsolattartó személy adatai:
Név: **Tóth-Mihó Erika**
Levelezési cím: **6353 Dusnok Ady Endre utca 40.**
Telefonszám: **+36 70 3353488**
E-mail cím: **mihoerika@gmail.com**

II.

A NEMZETI ÉRTÉK ADATAI

1. A nemzeti érték megnevezése
Érsekcsanádi népviselet
2. A nemzeti érték szakterületenkénti kategóriák szerinti besorolása

☐ agrár- és élelmiszergazdaság	☐ egészség és életmód	☐ épített környezet
☐ ipari és műszaki megoldások	☒ kulturális örökség	☐ sport
☐ természeti környezet	☐ turizmus és vendéglátás	

3. A nemzeti érték fellelhetőségének helye

Érsekcsanád

4. Értéktár megnevezése, amelybe a nemzeti érték felvételét kezdeményezik

☒ települési	☐ tájegységi	☐ megyei	☐ külhoni magyarság
---	-------------------------------------	---------------------------------	--

5. A nemzeti érték rövid, szöveges bemutatása, egyedi jellemzőinek és történetének leírása

„Miután a Sárvíz már nem ölelte körül a Sárközt, megindult a terület kiszáradása. Lényegesen javult a környék közlekedése, és hatalmas, jó minőségű, megművelhető földterülettel bővült a sárközi falvak határa.”¹

¹ In: Flórián Mária: Magyar parasztviseletek 271. p.

„Sárközben a jólét jeleként a ruházkozásban való fényűzés, hivalkodás olyan mértéket öltött, mint sehol másutt. A vagyon gyarapítása és egybetartása a családok elsőrendű feladatává vált, amelynek eszközeként általánossá lett az egyke.”²

Érsekcsanádon ez a reformátusoknál fordult elő. Mivel egy leányon több drága holmit, nagyobb vagyont lehetett bemutatni, örültek, ha ez az egyetlen gyermek leány volt.

Férfi viselet

A férfiak tavasztól őszig *ümög*ben (ingben), gatyában, mezítláb jártak, s süveg vagy kalap volt a fejükön. Esőben, vagy hűvösebb időben *kis* vagy ún. *öreg* (nagy) *szűrt* és bocskort vettek fel. Télen két inget, két gatyát (ill. a gatyá fölé vászonnadrágot), az ing fölé vászondolmányt, esetleg még subát húztak fel.

Az említett viseleti darabok a múlt század 70 – 80-as éveitől kezdve jelentős mértékben megváltoztak.

ÜMÖG

A régi kendervászon *férfiümög* rövid derekú és szűkujjú volt, elől madzaggal húzták össze. A gyolcsingnek az ujja kezdett először bővülni, amint elnevezései is mutatják: *borjúszájú*, *marhaszájú*, *lobogós ujjú*, az utóbbinak már a dereka is hosszabb lett.

NYAKRALÓ

Ünnepen díszes bóti nyakralót (nyakravalót) tettek fel: ezt a nyak körül többszörösen átvetve elől megcsomózták.

GATYA

A házivászonból készült gatyá is szűk volt, és alig ért féllábszárig, az inggel együtt bővült ez is: a hétköznapi 4 – 6, az ünnepi 10 – 12 szélből készült, hossza alig változott. Az ünnepi darabokat díszítették, alul pl. 1 cm-nyi rojtot tettek rá.

Később (eleinte a módosabbaknál) elterjedt a csizmanadrág is.

NADRÁGOT, CSIZMÁT és SUBÁT idősebb korokban vettek, s CIFRA SZÚRT is csak völegény korokban kaptak először.

Női viselet

„A 19. század elején a szezszárdi születésű Garay János (1833. 422) szerint a sárközi férfiak gatyás öltözetén nincs semmi említeni való, a nők viszont magokat viseletökben megkülönböztetik”.³

² In: Flórián Mária: Magyar parasztviseletek 272. p.

³ In: Flórián Mária: Magyar parasztviseletek 272. p.

A sárközi női öltözetek a többi dél-dunántúli viselet között szokatlan színességükkel, gazdagságukkal hívták fel magukra a figyelmet.

A viseletekből nem csak a viselő korára lehetett következtetni, de „*az is meg vót, hogy mikó mit lőhetött huzni*”.⁴

ELSŐ ÖLTÖZŐ RUHA

Ezek voltak a legszebb viseletek, a legdrágább anyagokból készültek: bársony, bársonyvirágú selyemszoknya. Karácsony, húsvét, pünkösöd első napján viselték őket, kizárólag a templomban, és a templom előtti karikázáshoz.

TEMPLOMBA JÁRÓ RUHA

Ezek már lehettek ternószoknyák, selyemszoknyák, szegényebbeknek szövetszoknyák.

BÁLI RUHA

Vasárnap du. a *vecsernye* (litánia) után a kocsmához mentek, amikor esteledett, hazamentek átöltözni a báli ruhájukba. Ez lehetett:

Delin szoknya, röpikével, karton szoknyák (nagypöttyös, babos szoknyák, 2-3 sor selyemperklivel). Szövetszoknyák, melyet a fiatalabbak selyem röpikével, az idősebbek szövet röpikével hordtak.

HÉTKÖZNAPLÓS RUHA

Ami szinte megegyezett a báli ruhák anyagával, csak kevésbé volt díszes, nem húztak selyem röpikét, és laposabban öltöztek (kevesebb alsószoknyát húztak fel alá).

RUHADARABOK ÉS DÍSZÍTÉSÜK:

- Alsószoknyák:

8 – 10, de akár 16 szélből is álltak, mely lehetett sima és bodros is, alján slingölttel (csipkével) díszített. Ezeket kikeményítették, s olykor 5 –6-ot is felhúztak belőle. „Legkerekebben” a fiatal lányok öltöztek, az idősebbek már kevesebb alsószoknyát vettek fel.

- Felsőszoknyák:

Amint már említettem az anyaga többféle volt, ettől függött a díszítése is: A bársony és selyemszoknyákat *aprikációval (oblegációval)*, *paszománttal*, vagy *aranycsipkével* díszítették. A felsőszoknya is lehetett *sima*, *bodros* és *tetejinbodros*. A hozzá tartozó kötények anyaga és díszítése megegyezett a

⁴ Mihó Jánosné született: Ódor Katalin adatközlő

szoknyáéval. A kötény szabása is igazodott a szoknyához: volt egyszél kötő (téglalap alakú), lefelé bővülő kötő, és bodros aljú kötő (a bodros szoknyához). A ternó szoknyához viszon selyem kötényeket hordtak (brokát, vagy paplanselymet).

- Röpike

A röpikék anyaga általában selyem volt, színe megegyezhetett a szoknyáéval, de el is térhetett tőle. Az 1910 – 20-as évek fotóin a röpikét kívül hordták, deréktájban a röpike anyagából készített övvel szűkítve.⁵ A későbbiekben már a röpike lefelé bővült és a kötényt rákötve szűkítették le.

- Bő ujjú ingváll

Korábban a bő ujjú ingváll ujjait fekete szőrfonallal és islógokkal díszítették, de a hímzés idővel kiszínesedett. Az ingujjak gazdag hímzése ugyancsak a délszláv szomszédaink hatására vezethető vissza (Fél Edit 1991. 16.)

- Fejviseletek

Érsekcsanádon nem volt divat a többi sárközi falura oly jellemző tornyosbársony. Itt a lányok *aranycsipkét* (bársony szalagon aranycsipke) hordtak, hajukat koszorúba fonták, vagy *kendőt* húztak, melyet „nagylányosan” kötöttek (a kendő sarka alatt kötötték meg).

Az asszonyok kendőt hordtak, melyet ők már úgy kötöttek meg, hogy hátul lekötötték a kendő sarkát. A kendő kötésének is megvolt a fortéja, melyet én is a nagymamámtól (Mihó Jánosné született Odór Katalintól) tanultam: a „nagylányos” kendőkötésnél, a fülnél kettőt kellett visszahajtani, míg az asszonyos kendőkötésnél hármat. Ha valakinek nem szépen, simán álltak a hajtásai, azt megszólták, hogy nem jól van bekötve a feje.⁶

Az is megfigyelhető volt, hogy míg a katolikusok a fülükre rákötötték a kendőt, addig a reformátusok nem.

TEKERŐDZŐ: *A tekerődző bíbort* Érsekcsanádon a református fiatalasszonyok viselték, templomba menet, amíg meg nem született az első gyermekük. Utána ők is kendőt kötöttek. A fekete alapanyagú (selyem, muszlin, klott stb.), mintegy arasznyi hosszú és félannyi széles *fékötőt* az 1870–80-as évekig fehérhímzéssel díszítették, azután formálták a fejtetőhöz (közvetlen a homlok felett). Utóbb kiszabták és megvarrták a gömbcikk-alakú *parittyá főkötőt*, melyet azután fehérrel, ritkábban színesen, egyre aprólékosabban, sűrűbben hímezték ki. A fejtetőt és tarkót hajtogatott selyemszalagok borították. E másfél arasz széles és másfél méter

hosszú, fehér, finom, hosszú selyemfátyolt ezüst tűkkel erősítette fejkötőjéhez, nyakán, majd álla alatt elvezetve kétszer, háromszor körbetekerte fején és hímzéssel merevített végét mellére tűzte. A századforduló táján már csak egy szegletes, islóggal, gyönggyel kirakott tülldarabbal takarták le a főkötőt és a haját, melyre sok rövid, keskeny, hajtogatott, színes szalagot erősítettek. (Ezek a kis szalagok, éppúgy, mint a szoknyát és kötényt díszítő széles selyemszalagok (jaquard), a ruhaanyagul szolgáló brokátok és bársonyok Franciao.-ból, St. Etienne-ből származtak.)

Fiatalasszony fején tekerődő bíborral (Érsekcsanád, Bács-Kiskun m., 1930-as évek)

BÍBOR

1. **tekerődő bíbor**, a legfinomabb erősen sodrott fonalból szőtt, áttetsző fodorvászonból készült, mintegy másfél arasz széles és mintegy másfél méter hosszú **fátyolkendő**, melyet a még gyermektelen fiatalasszony ezüstitűkkel erősített a főkötőjére, majd oldalt aláeresztve és az álla alatt elhúzva kétszer, háromszor nyaka körül tekert, és színes selyemmel vagy fémszálas hímzéssel díszített végét, a bíborvéget, a mellére tűzte. Párhuzamai a kalotaszegi, távolabb az ormánsági, somogyi, közép- és Ny-dunántúli kendőviselésben találhatók. Múlt századi ábrázolások tanúskodnak többek közt Esztergom és Komárom megyei használatáról is. – 2. finomabb fodorvászon (lat. byssus), a tekerődő bíbor anyaga.

2.

„Tekerődző” menyecske felkészítése (Érsekcsanád., 1940-es évek)

Fontos és állandó tartozékai voltak a sárközi viseletnek a szövöthímű abroszok, melyeket kötényként tekertek maguk elé vagy összehajtva karjukon hordoztak. Vasárnap a templomi öltözkéhez tartozott a zsoltártakaró és a szóttos *könyöklő kendő* is. Az egykori fehér gyászviselet emlékét fehérhímzéses, gyalocs fejkendő őrzi.

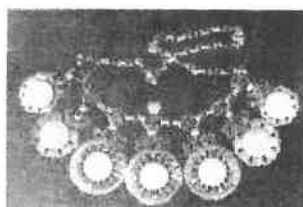
ÉKSZER

Az ékszer ragyogásával, művészi hatásával kiemeli valamelyik testrészt, ünnepélyesebbé teszi viselője megjelenését, jelzi vagyoni helyzetét, társadalmi rangját és gyakran amulett, vagy gyógyító szerepet is tulajdonítanak neki. Mindezekkel a funkciókkal hangsúlyozottabban rendelkezik, mint a ruházat. – Az ékszer az őskor óta minden népnél elterjedt. Szinte megelőzte, később pedig kiegészítette a ruházatot. Férfiak is, nők is folyamatosan viselnek ékszert napjainkig, változó intenzitással. A magyar nép 19–20. sz.-i ékszerei általában polgárosultabbak, mint a viselet, viszonylag kevés a régies, nem ipari előállítású ékszere.

LÁZSIÁS, LÁZSIA⁷

Ezüstpénz, mely a 18. sz. végén és a 19. sz. elején Mo.-on is forgalomban volt. Női nyakék, melyen ezüstpénz vagy más, sokszor a forgalomból már kivont pénzérmék csüngenek. Korábban Mo. több táján előfordult, a 19. sz. végére azonban csak Szekszárd, Kalocsa, Baja, Szeged vidékén és a Bácskában volt jellemző viselet. Ott az I. világháborúig készült lázsiás (*nagypénz, húszas, medál*) 3–5 cm átmérőjű ezüst érmékből állt. Helyi stílusú ötvösművű akasztófület és keretet is kaptak az érmék: csipkézett, vésett ezüstlemezt, gyakran színes ékkövekkel. Kívül viselték az érmén a szentek, angyalok képét, míg az uralkodók képmása belül maradt. A 19. sz.-ban inkább textilszalagra, többnyire színes, esetleg gyógyító erejűnek tartott gyöngyök közé fűzték 1–5 szem lázsiást és szorosan a nyakukra kötötték. A 20. sz.-ban a nagygazdák már filigrándíszes tagokból ezüzláncot csináltattak és azon 7–11 érmét viseltek.

Ezt már a mellre lazán leeresztve hordták. Ha zárja monogramos, évszamos volt, akkor a lánc egy szakaszát szorosan a nyakukra csavarták és elöl zárták össze, látható helyen. Néha 2–3 sor lázsiást vettek föl egyszerre, akiknek annyi összegyűlt az örökölt és kislánykoruk óta ajándékba kapott pénzdarabokból és kész lázsiásszemekből. Szeremlén és **Érsekcsanádon** a menyasszonynak a vőlegény adta jegypénzből is csináltattak lázsiást. A 20. sz.-ban néha aranypénzt is beledolgoztattak a lázsiásba. – A középkor óta világszerte előfordult pénzerméknél ékszerként, főleg nyakéken való felhasználása. A 19–20. sz.-ban a pénzes nyakék a legdúsabb és legjellegzetesebb a Balkánon volt és a délszláv népviseletekben, ahol a magyaroktól eltérően inkább sok, kicsi, értékes és díszítetlen aranypénzt viselnek. – *Irod.* Kresz Mária: Magyar parasztviselet 1820–1867 (Bp., 1956); Karasek, E.: Bauernschmuck aus dem Berliner Museum für Volkskunde (Berlin, 1971).

Lázsiás (Érsekcsanád, Bács-Kiskun m.)

3.3.5. Viseletek változása:

Az 1930-as évektől kezdve Érsekcsanádon is megfigyelhető a női viseleteknél a szoknya hosszának rövidülése, néha már egészen térdig, vagy térd fölé is ért. Egyre díszesebbek, csillogóbbak lettek a szoknyák, s színpadon való viselésnél nem mindig figyeltek oda a kornak megfelelő színhasználatra (az idősebb asszonyok is felvették az egészen világos színű szoknyákat).

A gyöngyösbokréta idején a táncosok piros csizmát húztak, majd ezt egy idő után lecserélték a papucsra. Ebben az időben még figyeltek a fejviseletre, de később erre egyre kevesebb figyelmet fordítottak. A divatot követve, volt, hogy elöl kibuggyosították a hajukat, vagy rövid haj lévén, csak aranycsipkét húztak, kendő helyett. Az 1980-1990-es években a lányok már nem koszorúba fonták a hajukat, hanem csak egy fonatba fentről ("parkettába"). Ma viszont már ismét koszorúban hordják a hajukat a színpadi fellépések során, s igyekeznek a szoknya hosszát térd alatt hordani.

Gyermekek viselete

A gyermekek viselete megegyezett a felnőttek viselésével. Játsszani a lányok karton szoknyákat húztak, a fiúk pedig bőgatyát viseltek.⁸

6. Indoklás az értéktárba történő felvétel mellett

7. A nemzeti értékkel kapcsolatos információt megjelenítő források listája (bibliográfia, honlapok, multimédiás források)

- Flórián Mária: Magyar parasztviseletek
- Kresz Mária: Magyar parasztviselet 1820–1867 (Bp., 1956);
- <http://ersekcsanad.hu/index.php/telepuelesuenkrol/civil-elet/neptanc>
- <http://ersekcsanad.hu/index.php/telepuelesuenkrol/civil-elet/egyesueletek/bazsarozsa-neptanc-egyesuelet>
- <http://ersekcsanad.hu/index.php/idegenforgalom/nepmuveszet>

8. A nemzeti érték hivatalos weboldalának címe:

- <http://ersekcsanad.hu/index.php/telepuelesuenkrol/civil-elet/egyesueletek/bazsarozsa-neptanc-egyesuelet>

III.

MELLÉKLETEK

1. Az értéktárba felvételre javasolt nemzeti érték fényképe vagy audiovizuális-dokumentációja

2. A Htv. 1. § (1) bekezdés j) pontjának való megfelelést valószínűsítő dokumentumok, támogató és ajánló levelek
3. A javaslathoz csatolt saját készítésű fényképek és filmek felhasználására vonatkozó hozzájáruló nyilatkozat

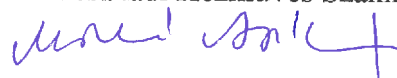
TÁMOGATÓ NYILATKOZAT

A magyar nemzeti értékekről és a hungarikumokról szóló 2012. évi XXX. törvénynek megfelelően támogatom az ÉRSEKCSANÁDI NÉPVISELET megnevezésű elem felvételét az Érsekcsanádi Települési Értéktárba.

A jelölés benyújtásáról előzetes és teljes körű tájékoztatást kaptam.

Kelt, 2017. július 28.

Érsekcsanádi Kézműves Szakkör

Molnárné Agócs Éva

HOZZÁJÁRULÓ NYILATKOZAT

Alulírott, Tóth Zoltán nyilatkozom, hogy az ÉRSEKCSANÁDI NÉPVISELET települési értéktárba történő felvételéhez szükséges javaslat dokumentációjában szereplő fotók a saját tulajdonomat képezik.

Az Érsekcsanádi Települési Értéktár Bizottság bármilyen céllal felhasználhatja a fotókat.

Érsekcsanád, 2017. július 28.

Tóth Zoltán

HOZZÁJÁRULÓ NYILATKOZAT

Alulírott, Tóth-Mihó Erika nyilatkozom, hogy az ÉRSEKCSANÁDI NÉPVISELET települési értéktárba történő felvételéhez szükséges javaslat dokumentációjában szereplő fotók a saját tulajdonomat képezik.

Az Érsekcsanádi Települési Értéktár Bizottság bármilyen céllal felhasználhatja a fotókat.

Érsekcsanád, 2017. július 28.

Tóth-Mihó Erika